

Lev Kreft

Ekscentričnost in estetika na Slovenskem

Heglov pogled je slovanski drobiž med Rusijo in Nemčijo videl v vlogi narodov, ki še niso odkrili in izrazili svoje duše – to herderjansko gledano pomeni, da imajo kulturo, a ne ravno svoja lastne –, pa tudi kot nezdgovinske narode, ki ne bodo nikoli niti začasno bivališče uma v njegovem historičnem popotovanju od prvotne horde do pruske države. O slovanskih ljudstvih med nemškim in ruskim prostorom je menil, da so “Poljaki celo osvobodili oblegani Dunaj pred Turki, in Slovani so bili do neke mere potegnjeni v območje Zahodnega Uma. Vendar celotno telo teh ljudstev ostaja izključeno iz našega premišljevanja, ker se do sedaj še niso pojavili kot neodvisni element v sosednici razvojnih stopenj, ki jih je Razum na tem svetu že opravil.”¹ Na tem ozadju je Engels lahko, jezen zaradi vloge malih slovanskih narodov, ki so bili proti revoluciji, v članku *Demokratski panslavizem* februarja 1849 zapisal: “Ljudstva, ki nikdar niso imela lastne zgodovine, ki so prišla pod tujo vladavino isti trenutek, ko so se povzpela do prve, najbolj surove oblike civilizacije, ali pa jih šele tuji jarem *prisili*, da se do civilizacije sploh dokopljejo, nimajo življenjske sposobnosti, in ne bodo nikdar prispela do kakršnekoli samostojnosti. In to je bila usoda avstrijskih Slovanov.”²

V zapisniku z 28. seje narodne vlade Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki se je začela 23. decembra 1918 ob 16. uri in 15 minut, pa preberemo: “V posvetovalno dvorano pride polkovnik Milan Pribičević, ki mu je poverjena organizacija vojaštva v Ljubljani. V krasnem obširnem govoru je razpravljal ne samo o svoji vojaški misiji, ampak tudi o drugih vprašanjih, glede katerih si moramo biti vsi na jasnem, da bo imela nova armada res

¹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Filozofija zgodovine* (predavanja iz leta 1822), prev. L. K.

² Friedrich Engels, *Demokratski panslavizem*, v: Karl Marx - Friedrich Engels, *Dela 9*, Prosveta, Beograd 1977, str. 228 (priročni prevod v slov. – L. K.; članek je bil napisan 14. in 15. februarja 1849, izšel pa je v Neue Rheinische Zeitung dan pozneje, torej 15. in 16. februarja 1849).

korenine v ljudstvu in da bo vladalo pravo razmerje med vsemi državljani države SHS, ki je pogoj za pravo razmerje vojaštva med seboj. V uvodu je izrazil svoje veselje, da je dosegel oni cilj, za katerega je živel, namreč zedinjenje Jugoslovancev v eno državo. On je v prvi vrsti Jugoslovčan in ne dela med posameznimi plesemi nobene razlike. Velikega pomena naše nove skupne države on ne vidi v nacionalnem momentu, ker ta sam še ne osreči ljudstva, ampak v kulturnem momentu, ker je sedaj dana podlaga, da se razvije med jugoslovanskim narodom resnična kultura na vseh poljih, ki bo osrečila narod in dala novi svobodi še vsebinsko in pravi pomen. V tem oziru stavijo Jugoslovanci na jugu in vzhodu države, zlasti Srbi, na Slovence, kot na najnaprednejši del jugoslovanskega naroda, velika pričakovanja ... Upoštevati je treba tudi to, da Srbi, Mohamedanci in Hrvatje deloma niso še zreli za republiko, ker je med njimi v nekaterih krajih še večina analfabetna. To ljudstvo se ne more primerjati s Slovenci, kjer je politična izobrazba na visoki stopnji.”³ Na Slovenskem je bila kulturna prestolnica, v Beogradu politična prestolnica.

Da bi nam po zgodovinskem obratu osamosvojitve popotniki z Zahoda znali spregovoriti v Pribičevičevem in ne v Heglovem ali Engelsovem slogu, ko jih pot prinese na Slovensko (kot v angleščini nagovarja knjiga sama: “je namenjena tujcem; študentom, politikom, poslovnem in vsem, ki bi radi izvedeli kaj več o Sloveniji”), je Janko Prunk napisal *Kratko zgodovino Slovenije*, ki na zavihku ponuja nov način ozemeljske umestitve dežele: “Slovenski narod je bil vedno del zahodnoevropske civilizacije in je uspel ohraniti svojo enkratno kulturo in jezik skozi stoletja po tem, ko je izgubil lastno državo v zgodnjem srednjem veku. Slovenski jezik predstavlja temelj narodove združitve in razvoja.”⁴

Če pridete na Slovensko z zahoda, je dežela komaj vidna, vsekakor pa v načrtih svetovnozgodovinskega zahodnega uma ne igra nobene vloge in sama iz sebe česa umnega tudi poroditi ne more. Če pridete na Slovensko z jugovzhoda, ki se mu danes reče zahodni Balkan, je dežela sicer nekam tečna, ker ne more dojeti ljudske demokracije, kot jo ponazarjata srbska kraljevska dinastija in armada, zato pa ji velja kompliment najrazvitejše, najbolj umne, najbolj demokratične in najbolj pismene med izvoljenimi (ne)narodi. Končna ugotovitev, da smo bili vedno v zahodni civilizaciji, je povsem točna: najprej smo bili predmet širjenja njenega življenjskega prostora med necivilizirane barbabe, potem pa smo sami postali zahodna civilizacija, ki se ji je širiti na jug in vzhod, in

---

³ Zapisnik z 38. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 23. decembra 1918, Arhiv Slovenije.

⁴ Oba navedka sta s prvega zavihka knjige Janka Prunka *A Brief History of Slovenia* (2nd, revised edition), Založba Grad, Ljubljana 2000 (prev. L. K.).

končali zgodovinski proces v samostojni državi, ki črpa življenje iz slovenskega jezika in iz navdušenja tujcev nad nepričakovano kulturnostjo in civiliziranostjo v teh krajih.

Že to je estetika: biti na Slovenskem je za zahodnjaka, vzhodnjaka in domorodca čutnost in zaznava posebne, rašomonske in paradoksalne vrste. Zaznava Slovenije je tudi bistveno drugačna, če se ji približate z Balkana, kot pa če se ji približate z Zahoda. Slovenija samo sebe zaznava nepremično in zdaj tako, kot da bi bila od nekdaj na Zahodu, vendar je ta resnica postala zaznavna šele, ko je bila opravljena tranzicija z Balkana v Evropo. Tranzicija iz nezgodovine v zgodovino, ki postavlja Hegla in Engelsa na laž, pa je bila opravljena takrat, ko je nenehno razvijajoči se um, vsaj po nekaterih globalističnih diagnozah, že zapustil nacionalno državo.

Če estetiko na Slovenskem razumemo kot četrstoletni trud društva, da bi estetika prišla na Slovensko, se da njeno biografijo sestaviti v triumfalnem slogu. Toda triumfalni slog bi se moral končati s pravim zaključnim akordom: pravi triumf bi bil, ko bi lahko razglasili, da je estetika na Slovenskem postala slovenska estetika – brhka Kranjica torej.

Seveda je estetika na Slovenskem pomenila tudi *aggiornamento*, če lahko za namene ustanovne skupine uporabimo izraz iz koncilske zgodovine.

Zakaj je bil glede estetike kot filozofske discipline sploh potreben *aggiornamento*? Prva generacija, ki je predavala filozofijo na prvi slovenski univerzi, ustanovljeni po prvi svetovni vojni, je vpeljala tudi estetiko, in to v obojnem pomenu besede: kot pomemben del svojega lastnega filozofskega sistema (France Veber) in kot zgodovino estetike oz. estetskih problemov filozofije, ki se predava kot eden izmed samostojnih predmetov (Alma Sodnik). Vendar se estetika na Slovenskem ni najbolj prijela, predvsem zato, ker je umetniška sfera gojila tak koncept umetnosti, ki je filozofsko refleksijo zavračal kot škodljivo ali vsaj nepotrebno (Josip Vidmar). Po drugi svetovni vojni je bil France Veber odstranjen z univerze, Alma Sodnik pa je še imela predavanja, vendar jih po njej ni nihče nadaljeval. Vrzal ni bila slučajna, saj se je že omenjenemu kulturniškem nasprotovanju filozofski estetiki pridružil tudi tisti uradni marksizem, ki filozofije v imenu po svoje razumljene Marxove beležnice z 11. tezo o Feuerbachu ni potreboval, glede umetnosti pa je šlo tako ali tako samo za jasno vistosmeritev, torej politično vodenje in vrednotenje. Pozneje, v času vladavine zmernega modernizma, pa je postalo pomembno dobiti znanstveno podlago za ideološko kritiko, da bi le-ta dopolnjevala socialističnosamoupravni pluralizem v kulturi z gesto ločevanja zrnja od plev in s tem razbremenila različne uradne ideološke centre nenehnega administrativnega ali *celo* nasilnega poseganja v umetnost.

Ta naklonjenost estetiki ni ostala neizkoriščena in zanimiva preslikava naveze Veber - Sodnik je naveza Rus - Jerman, saj je Vojan Rus nastopil v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja s svojo lastno sistematično marksistično estetiko, Frane Jerman pa z zgodovino estetike. S tem se je estetika znova pojavila tudi v kurikulumu oddelka za filozofijo v Ljubljani. V času, ko je na oddelku ni bilo, je bilo najzanimivejše estetsko dogajanje povezano z Dušanom Pirjevcem - Ahacem (znano je, da je tudi zanimanje za Vebra sprožil on), tako z njegovimi predavanji kot tudi z njegovimi gosti, med katerimi se je denimo pogosto pojavljal Ivan Focht. Želja po vzpostavitvi estetike kot vede, ki jo druge umetnostne vede, pa tudi umetniki, priznavajo za neke vrste krono in izdelovalko ideološko pravih pogledov na slovensko umetniško in kulturno sceno znotraj socialističnega samoupravnega pluralizma interesov v filozofiji, se je izrazila v nastanku sekcije za estetiko pri Slovenskem filozofskem društvu, ki je delovala ob koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih let in leta 1980 sodelovala tudi na mednarodnem kongresu estetike v Dubrovniku. Na pobudo Aleša Erjavca smo se trije takratni podiplomci (midva in Janez Strehovec) odločili, da se od tovrstne dejavnosti ločimo in ustanovimo Društvo za estetiko. K ustanovitvi smo povabili kolegice in kolege iz drugih umetnostnih ved in projekt se je začel z razpravo o estetiki, nadaljeval pa najprej s tematiko historičnih avantgard na Slovenskem in na splošno, nato pa z vpeljavo tematik, povezanih s postmodernostjo in postmodernizmom. Društvo je leto za letom organiziralo mednarodne kolokvije, in se uveljavilo v svetovnem estetskem prostoru; vrh sta bili gotovo organizacija mednarodnega kongresa estetike leta 1998 v Ljubljani in sredozemskega estetskega kongresa v Portorožu lani. Če je torej Slovensko društvo za estetiko danes prireditelj kolokvija z naslovom *Estetika na Slovenskem*, ta naslov dejansko govori o tisti estetiki, ki jo je društvo razvijalo v vseh teh letih.

Vendar projekt Slovenskega društva za estetiko "narediti estetiko tukaj", jo spet pripeljati v filozofijo in jo uveljaviti v umetniških vedah, ni nastal iz občutka, da tej naciji do modernosti nekaj manjka, ampak iz potrebe *po stiku* zunaj kroga "na Slovenskem", v katerem se estetika ni pojavljala ali pa se je pojavljala zdolgočasena nad predpisano filozofsko šolo in varno stran od novih umetnosti in umetnostnih ved. Za vzpostavitev stika je bilo treba preseči geografsko-ideološko zamejitev in priti v stik z mednarodnim estetskim prostorom, z različnimi estetskimi kulturami (za začetek z nemško in francosko, potem tudi ameriško), umetnostnimi vedami in umetnostjo, kakršna je nastajala tisti trenutek. Da pa bi bil ta stik sploh možen, je bilo treba določiti začetek pri sebi, in ta začetek je

bil slovenska zgodovinska avantgarda. To je bil ta *aggiornamento*, ki je začel preboj iz zamejenega prostora na strateško izbrani točki, torej slepi in zamolčani pegi – avantgardi, ki so ji pozneje sledile druge podobno izbrane točke, predvsem postmoderna in postmodernizem. V tem smislu je bila estetika Slovenskega društva za estetiko zahodnjaška in ne narodniška, pa vendar je bila kot medij estetike na Slovenskem brez dvoma tudi slovenska estetika. Estetika torej za začetek ni bila zastavljena na narodno kulturnem področju, ki je do tedaj zavračalo estetiko in marginaliziralo avantgardo, ampak na področju (anti)umetnosti in (anti)estetike, ob navezavi na mednarodni prostor in z rušenjem narodniškega domačijstva. S postmodernostjo in postmodernizmom kot temo, ki je sledila, se je prav v času tranzicijske modernizacije zastavila kritika modernosti – tudi z vidika spolne vloge in (post)kolonialne kritike – in tako še enkrat šla vstric z zgodovino, pa vendar proti njeni dlaki.

Ta ambivalentnost povsem ustreza opisni umestitvi Slovenije, pa tudi vlogi in pomenu estetike. Estetika je (in med drugim je tudi to ugotovitev prinesla estetika na Slovenskem) hegemonistični koncept kolonialne kulture in praktična sestavina kolonialne matrice, ki je zgrda in zlepa ustvarila mednarodni, univerzalni in globalni svet. Mednarodni svet je svet držav - nacij, ki druga drugi priznavajo status osebe, tako kot je Jezus priznaval status osebe vlačugi; univerzalni svet je svet poenotene nenehno napredujočega človeštva, urejenega po hierarhični lestvici civiliziranosti; globalni svet je svet, v katerem ni več niti ene same točke na Zemlji, na katero ne bi segla močna roka mednarodnega in univerzalnega sveta. Razlika med tistim svetom, ki je gospodovalno osvajal, in tistim, ki je bil osvojen, je seveda pomembna, saj se (kot bi rekel Marx) prvi v odtujenem položaju počuti dobro, drugi pa ne tako zelo dobro, vendar za oba velja, da sta odtujena, to pa pomeni, da jima je kakršna koli pristnost, če sta jo sploh kdaj imela in če avtentičnost sploh kaj je, že davno povsem nedostopna in nedojemljiva. Kolonizirani drugi je torej v posebnih težavah, a ne zato, ker se ne more odločiti med svojo lastno pristnostjo in odtujeno civiliziranostjo, ampak zato, ker ostaja ujet v tej izbiri, pa če jo izbere za svojo ali ne. Ujet je zato, ker izbire nikdar ne postavlja sam, ampak je (nad)določena od drugod, iz nekega središča, ki je od njega oddaljeno tako epistemološko kot geografsko, tako po ekonomski kot po politični moči. To je v estetiki dovolj vidno. Že zamisel svetovne estetske zveze, ki bi segala onkraj meja zahodne estetike – ta zamisel je botrovala prvemu mednarodnemu estetskemu kongresu v Berlinu –, je bila zastavljena na pričakovanju, da bodo novi narodi in nove kulture stopali v estetiko tako, da bodo s seboj prinesli pomembno

razliko, torej svojo lastno kulturnost, hkrati pa se bodo uveljavili kot posebne estetike posebnih kultur, ki stopajo v komparacijo z zahodno disciplino, in s tem dali disciplini tisto, kar ji je pred tem manjkalo, dobili pa tisto, kar je manjkalo njim. Ta komparacija res spremeni enovito estetiko v barvito multikulturno raznovrstnost, vendar tisti *tertium comparationis*, ki presoja vse estetsko blago kot njegov denar, ostaja trdno usidran v zahodni modernosti. (Post)kolonialni diskurz, ki se je razvijal hkrati s postmodernističnimi razpravami, tega stanja ni toliko spremenil, kot ga je naredil vidno. Tako kot se je nekdaj pričakovalo, da bodo neevropski estetiki govorili v jeziku komparativne estetike in pri tem dokazovali, da zahodno estetiko poznajo vsaj tako dobro kot svojo lastno kulturo, ter tako stopali v krog zahodnosti, ga s tem spreminjali in bogatili, se danes pričakuje, da neevropski estetiki govorijo v jeziku (post)kolonialne estetike in se postavijo v krog razpetosti med modernizacijo, ki vodi proti središču, in pristnostjo, ki vodi proti lastni estetski duši. Vendar na svetu niso samo zahodni kolonialni model na eni in (post)kolonialna ljudstva na drugi strani – vmes je še marsikaj.

Madina Tlostanova, ki proučuje položaj estetike v robnih imperijih, kakršen je ruski, je opozorila na poseben položaj med imperijem in kolonijo v okoliščinah, v katerih kolonizirane dežele prejemajo civilizacijo “iz tretje roke”, ki ne deluje nič manj kapitalsko, temveč še bolj uničevalno in despotsko, in svoji pristni manjvrednosti dodajajo še manjvrednost komaj še modernizacijskega procesa, ki jih je doletel. Drugorazredni imperiji so proizvajali drugorazredne kolonije in imperiji, ki niso imeli kam čez oceane, so proizvajali kolonije kar na svojem lastnem, že danem ozemlju. K tej drugorazrednosti seveda sodi tudi drugorazredna estetika, torej taka, ki v nasprotju z estetikami, kakršne nastajajo v kulturah, priznana močno samolastnih in zares drugačnih od zahodne, nima česa posebnega pokazati, pa tudi ne more nič zares pomembnega prispevati. Kaj se da narediti iz nje? (Post)kolonialne estetike niti ne, saj tu ne gre za ujetost v izbiro med staro dobro pristnostjo in novo dobro civilizacijo, ampak za izbiro med dvema slabima in starima možnostma. Gre torej za to, kako zamenjati izbiro v celoti. Tlostanova predlaga (trans)kulturno estetiko, “ki ... preko celega sveta povezuje ljudi, ki so tako ali drugače trpeli od kolonialne rane”⁵.

Tako imamo zdaj tri estetske svetove: svet hegemonov, ki je estetiko izumil in jo vsem preostalim ponudil ali vsilil kot epistemološko zbirko konceptov

---

⁵ Walter D. Mignolo, *Introduction. Coloniality of Power and De-colonial Thinking*, *Cultural Studies*, let. 21, št. 2–3 (marec–maj 2007) – tema številke *Globalizacija in de-kolonialna opcija*; v isti številki glej: Madina Tlostanova, *The Imperial Chronotope. Istanbul-Baku-Khurramabad*, str. 406–427.

in način mišljenja o čutnem, lepem in umetniškem; kolonizirani svet, ki je estetiko dobil v podrejenosti in je zdaj v (post)kolonialni estetiki; in svet drugorazrednih hegemonov, ki imajo drugorazredno estetiko in ustvarjajo drugorazredne kolonije, v katerih je (trans)kulturna estetika, ki omogoča čezmejni stik med vsemi v suženjstvo zakletimi – “*damnés de la terre*” (po Franzu Fanonu) – tista čutnost, lepota in umetniškost, ki naj bi kaj pomagala. Toda Slovenija, pa če jo še tako stiskamo ali napihujemo, ni po meri nobene izmed teh. Hegemon, ki bi bil kdaj kaka kolonialna sila, ta prostor nikdar ni bil, čeprav hkrati ne kaže trditi, da je bil, nasprotno, kolonija, saj razen v drugi svetovni vojni ni bil okupiran, osvojen ali odkrit, poleg tega pa mu je v obeh Jugoslavijah pripadla vloga nosilca kulturne in ekonomske modernizacije; prvorazreden prostor to sicer ni, saj niti Avstrija oz. Avstro-Ogrska niti Jugoslavija nista bili prvorazredna moderna imperija, vendar ji tudi drugorazrednosti kake azijske Rusije in nekdanje Sovjetske zveze, v kateri je Stalin probleme reševal s klofutanjem, ni mogoče pripisovati. Zato ima ta prostor vedno možnost, da se ima za več od tistega, za kar ga imajo drugi, in postaja najbolj periferen, kadar doživlja estetsko ugodje vanj usmerjenega pogleda središčnega prvega, ki mu prikimava glede njegove zahodnosti, razvitosti in središčnosti. Slovenija je prostor, ki se za nazaj razglaša za kolonijo, čeprav to nikdar ni bil, za zdaj in za naprej pa za pripadnika starega kolonialnega središča, čeprav tudi neposreden kolonialist nikdar ni bil: vidi se v centru, čeprav je v odnosu do vseh centrov periferija.

Kaj je bolje: pozahoditi estetiko na Slovenskem, ki je bila vedno na zahodu, ali dekolonizirati estetiko na Slovenskem, ki nikoli ni bila kolonija? Obe izbiri zvenita protislovno, vendar sta obe logični. Ozemlja, ki pripadajo zahodni kulturi, morajo na telesu svoje kulture nenehno izvajati pozahodenje in zdaj tudi globaliziranje, da bi ohranili veljavo ozemlja, ljudstva in kulture, ki je bila vedno na zahodu. Estetika je bila del prtljage kolonializma, torej je dekolonizacija tako ali tako nekaj logičnega, na Slovenskem pa se je ni mogoče lotiti z navezavo na kolonialno tradicijo kolonialne centrale ali koloniziranega ozemlja, torej se je – če ne želimo (post)kolonialne misli le uvažati od drugod, tako kot zahodne – lahko lotimo le s pozicije ekscentričnosti. Ekscentričnost pri ukvarjanju z estetiko je torej priporočljiva zaradi slovenskega, ki je ekscentrično tako do središč globalnega zahoda kot do središč globalnega juga, in zaradi estetike, ki je (bila) trdno usidrana v hegemoniji zahoda in zanj ekscentriranje pomeni terapevtski projekt. Tako kot pri Immanuelu Kantu odnos med ženskim in moškim v estetiki in sicer ni postranski davek predsodkom še ne povsem razsvetljene dobe ali celo njegovi lokalni pripadnosti zagamani königsberški pruskosti, ampak znak modernosti,

tako tudi kolonialna narava modernosti ni njen davek predmoderni zaostalosti, iz katere se je morala izviti, ali celo znak njene lokalne pripadnosti zagamani westfalski državi-naciji. Kolonialnost je konstitutivna za modernost in ne kak stranski produkt ter ostaja aktualna tudi po razpadu prvotnega kolonialnega sistema, ki je nastajal od "odkritja" Amerike do šestdesetih let prejšnjega stoletja. Ohranjanje teritorialnih in deteritorializiranih razmerij odvisnosti in spopadi za hegemonijo in proti njej v kulturo in umetnost niso uvoženi od zunaj, ampak sta kultura in umetnost eno izmed privilegiranih bojnih polj, na katerih se razmerja odvisnosti vzpostavljajo. Estetika lahko deluje kot regulator teh razmerij, zlasti na epistemološki ravni, s koncepti, ki vzdržujejo kolonialnost na območju čutnosti in ugodja, ali pa krepi heterogene strukture, ki totaliteto mreže razmerij odvisnosti trgajo in prekinjajo stik med zglajenimi in homogeniziranimi koncepti. To pretrganje stika (*desprendimiento, de-linking, odstop/odklop*)⁶ ni mišljeno kot prevrat, ki ruši vse dano in postavlja vse na novo, ampak kot trganje (pre)stabiliranih epistemoloških razmerij in mrež, ki vzpostavljajo gladko delovanje (post)kolonialnosti v medsebojno usklajenih konceptualnih režimih (post)modernosti. Je torej agresivnejša od reflektivne modernizacije, ki bi bila lahko način, kako razviti del sveta streže nelagodju v kulturi in civilizaciji modernosti, in bolj umirjena od (post)kolonialnih študij, ki odnose odvisnosti na področju umetnosti in estetike predvsem odkrivajo in zavračajo, saj ji modernizacija s pozahodenjem ni tuja, le ekscentrično se je loteva. Tvorba estetskih konceptov, ki (de)kolonizirajo z odstopom/odklopom, pa se ne začneja v globalnosti, ampak v lokalnosti.

Lokalnost "na Slovenskem" s hkratno vmesnostjo in robnostjo, ki kažeta veljavo tako v geopolitični kot v artistično-politični in tako v prostorski kot v historični razsežnosti, je ekscentrična lokalnost. Tematizacija in teoretizacija ekscentričnosti estetike na Slovenskem se torej skoraj mora začeti pri estetskem ugodju, ki se pojavi, kadar na Slovensko pritipa pogled iz središča, in estetskem neugodju, kadar te nihče izmed tistih, ki štejejo, ne vidi; pri estetskem ugodju, kadar upirajo vate svoje oči manj razviti, željni pozahodenja in modernizacije, in estetskem neugodju, kadar se izkaže, da gre ta pogled mimo in neposredno k dejanskim središčem. Odstop/odklop tu pomeni (de)kolonialno globalizacijo, ki ji je ugodno, kadar jo zadene marginalizirani pogled s kolonializiranega roba, ki naredi vidno vmesnost in robnost prostora "na Slovenskem", in

---

⁶ Prijem odstopa/odklopa tematizira in teoretizira Walter D. Mignolo v: *Delinking. The Rhetoric of Modernity, the Logic of Coloniality and the Grammar of De-coloniality* v *Cultural Studies*, let. 21, št. 2–3 (marec 2007), tematski zvezek s temo *Globalizacija in de-kolonialna opcija*, str. 449–514.

neugodno, kadar je udobno nameščena v naslonjaču na robu globalnosti, nekje vmes in na robu med estetskimi in artističnimi velemestnimi središči in favelami. Estetika na Slovenskem je ekscentrična globalizacija z ekscentrično dekolonizacijo: če ni od enega in drugega rahlo utrjana, ni “na Slovenskem”.